

Süli Attila

EGY LITOGRÁFIA ÉS HÁTTERE:
ZALATNA, 1848. OKTÓBER 23–24.

Bevezetés

A Hadtörténeti Múzeum Képzőművészeti Gyűjteménye egy figyelemre méltó litográfia másolatot őriz: „Zalatnai menekültek legyilkolása a preszakai határban” A darabra Ludányi András, a gyűjtemény kezelője hívta fel a figyelmemet.¹

*Zalatnai menekültek legyilkolása a preszakai határban.
Ismeretlen szerző litográfiája, másolat*

Mint Erdély 1848–1849-es történelmével foglalkozó történésznek, ismerősnek tűnt az ábrázolás. A leltárkönyvben szereplő leírás („Erdős, hegyes vidéken egy völgyben felfegyverzett hegyi mócok puskával, karddal és tőrrel gyilkolják

¹ Leltári száma: 85.48.1.

le a fegyvertelen polgári személyeket. A kép bal oldalán fehér köpenyben és kalapban, puskáját felemelve valószínűleg Avram Iancu, a havasok királya.) téves, ugyanis a képen felismerni vélt Iancu a kérdéses napon egyáltalán nem tartózkodott Zalatnán és környékén. Rövid kutatás után sikerült felfedeznem az ábrázolást Gracza György ötkötetes monográfiájában. Tovább folytatva a vizsgálódást kiderült, hogy a litográfia egy Londonban megjelent sorozat darabja. Az Országos Széchényi Könyvtár őriz egy angol nyelvű nyomtatványt,² amelyben Szerelmey Miklós és más magyar tisztek vázlatait kiváló európai művészek öntik végleges formába, gazdag magyarzatokkal ellátva. A kiadás előzménye a Szerelmey Miklós vállalkozásában elkészült „Magyarország 1848 1849 Esztendőben” című sorozat, amely négy litográfiát tartalmazott. A négy ábrázolásból kettőnek az ismert német csataképfestő Feodor August Dietz a készítője (Szolnoki ütközet, Magyar tábor).³ A harmadik képet „Batthyány Lajos kivégzése” Kovács Lajos rajza alapján Louis Noeli litografálta, míg a negyediket az „Átkelés a Sturecen” címűt szintén Kovács Lajos rajza nyomán August Köhler.⁴ A fenti négy litográfián kívül az angol kiadvány tartalmazza még a zalatnai szomorú eseményekről megemlékező alkotást is, erről azonban semmiféle adattal sem rendelkezünk a magyarázó szövegen kívül.⁵

Mivel a zalatnai eseményekkel már kutatásaim során találkoztam, ösztönözve éreztem magam, hogy a forradalom és szabadságharc e két napjának rekonstruálására kísérletet tegyek.⁶

Az erdélyi bányavidék fővárosa

„Bányaváros, s az erdélyi bányászat volt központja. Szűk völgyben, az Ompoly vize s Malompataka egyesülésénél, magas hegyek közt fekszik. Fejérvártól 5 órára, a nyugati havasok közepette.” E sorokat a neves erdélyi közíró, Kővári László 1853-ban megjelent történeti statisztikájában olvashatjuk, egy letűnt nagyságról, az egykori híres erdélyi bányászvárosról, Zalatnáról. 1848-ig itt volt az erdélyi főbányatörvényszék, az aranyváltó hivatal és a kamarai igazgatóság. Itt termelték az arany és ezüst mellett a pénzveréshez szükséges vitriolt is.⁷ Zalatna lakossága 1848 körül 2500 főt számlált. A városban magyarok, örmények és németek vegyesen laktak, míg a környező falvakban csak románok éltek. A legnagyobb földbirtokos a kincstár volt, de léteztek magánbirtokok is. A mint-

2 Címe: Gallery of the most important scenes of battles and events from the history of Hungary during the years 1804 and 1849. A kiadvány Londonban jelent meg 1852-ben. Kiadója: Paul és Dominic Colnaghin.

3 A két alkotás megjelent: *Rózsa – Spira* 1973. 594. és 637. szám alatt.

4 Az utóbbi két alkotás: *Rózsa – Spira* 1973. 799. és 571. számok alatt.

5 *Rózsa – Spira* 1973. 514–515. p. A litográfia megjelenési helyei: *Gracza György: Talpra magyar!...* Budapest, é. n. 47. p.; *Spira György: A nemzetiségi kérdés a negyvennyolcas forradalom Magyarországon.* Budapest, 1980. 52. kép.

6 Itt szeretnék köszönetet mondani Hermann Róbertnek, aki az erdélyi anyaggyűjtését önzetlenül rendelkezésemre bocsátotta.

7 *Kővári* 1853. 179. p.

egy 70 tisztviselő, iskolai tanító, bányabirtokos és aranyváltó hivatalnok alkotta a város vagyonosabb polgárságát. E mellett még a kereskedők és iparosok éltek jobb életkörülmények között. A környék jobbágysai a kohók üzemeltetéséhez szükséges munkákat végezték (fakitermelés, fa és szénzállítás) készpénzfizetés ellenében.⁸ A vallási megosztás követte a lakosság etnikai összetételét (római-katolikus, református, görög-katolikus, görög-keleti).

Zalatna egyben járásközpont is volt, a zalatnai járás az alábbi településekből állt: Fenes, Galatz, Petrozan, Trimpoele, Vályi-Donuluj, Vultun, Abrudbánya, Bunyinisina, Bucsum, Karna, Kerpelyes, Musha, Polyana, Toernitza, Verespa-tak.⁹

Az érchegységi bányászat és parasztmozgalmak áttekintése 1848-ig

A zalatna környéki bányásztelepülések a középkorban az erdélyi püspökség birtokát képezték, majd az erdélyi fejedelemség megalakulásakor fejedelmi uradalommá váltak. Az önálló fejedelemség megszűnése után (1690) a kincstár kezelésébe ment át az érchegységi bányavidék. A lakosság lélekszáma a XVIII. század közepére háromszorosára nőtt, így a népfölösleg megélhetését csak új irtások létesítésével tudták biztosítani. Az uradalom, bár nem nézte jó szemmel az erdők kivágását, hiszen a fára a kohók üzemének folyamatossága miatt szüksége volt (faszén), ugyanakkor a jobbágyi munkára is számított a fa szállításánál, így szemet hunyt a dolog fölött. Ráadásul a termőföld kevés és rossz minőségű volt, így a falvak lakói faárukkal kereskedtek.¹⁰ Mária Terézia uralkodása alatt az uradalom új kohók felállításával kívánta az aranykitermelést növelni. Ehhez azonban több fára és szénre volt szüksége, ami egyben a robot mennyiségének növelését, illetve az irtások korlátozását is jelentette. Különösen az ígásrobotok számát növelték meg. A lakosság terhei azonban 1772-ig viszonylag könnyűek voltak, mert a jobbágyok és zsellérek hatékonyan titkolták el az adóösszeírók elől fő vagyonukat, az állatállományt. 1772-ben azonban egy feljelentés nyomán az uralkodónő új összeírást rendelt el, amely immár reális állapotot tükrözött, így az adóterhek többszörösükre növekedtek.¹¹

Az erdélyi törvények értelmében a kincstári uradalmak állami adóterheit a vármegyék szedték be, azonban a XVIII. század végén a határőrezredek felállítása miatt a kötelezettségeket viselő (pl. posta, sószállítás) lakosság száma jelentősen csökkent. A vármegye követelte, hogy a zalatnai uradalom jobbágyainak és zselléreinek egy része is vegye ki részét a közmunkákból. Álláspontjuk szerint a bányászok egy része kizárólag csak mezőgazdasági munkát végez, ezért mentességet nem élvezhetnek. Az uradalom ezzel szemben azzal érvelt, hogy a mezőgazdasági munkát végzők is a bányászatot segítik elő munkájukkal (fakivágás és szállítás), közmunkákra való tartós elvezénylésük a kohók folyamatos üzemét

8 Szilágyi 1898. 62. p.; *Közérdek*, 1891. 27. sz.

9 Siebenbürgers Lexikon. 1839. 461–462. p.

10 I. Tóth 1951. 43–76. p.

11 Uo. 81–82. p.

veszélyezteti. A növekvő terhek miatt nem véletlen, hogy a XVIII. század legnagyobb parasztfelkelése, a Horea és Closca vezette mozgalom is az Érchegeység falvaiból indult ki.¹²

A felkelés leverése után az uradalom szerződésben rögzítette a falvakkal az elvárt szolgáltatásokat (1789). Alighogy aláírták a szolgáltatásokat szabályozó kontraktust a községek, a parasztok képviselőjük útján azonnal tiltakoztak a „kényszer szerződés” ellen a gyulafehérvári káptalannál, elsősorban a régi bányász privilégiumaikra hivatkozva. Ráadásul az uradalmi taxa továbbra is nőtt, a robotért az uradalom kevés bért fizetett. Az uradalom által kinevezett falubíró, aki a megbízásáért külön fizetett a tisztviselőknek, ellenszolgáltatás fejében a módosabbakat mentesítette a robot alól, és az így kiesett mennyiséget is a szegényebbekben hajtotta be.¹³

A XIX. század elején az aranybányászatot már csak jelentősebb tőke befektetésével lehetett eredményesen művelni, erre azonban csak a módosabbak voltak képesek. A szegényebbek bérmunkát vállaltak náluk, illetve az uradalomnál. Sokan kizárólag mezőgazdaságból éltek, ennek ellenére mégis beírták magukat a bányászanyakönyvekbe a kedvezőbb adózás miatt.¹⁴ Ez értelemszerűen újabb ellentétekhez vezetett a vármegyével. Az uradalmi kohók fejlődése egyre több olfa beszolgáltatását követelte meg, amit már a bányászparasztságon is követelt az uradalom. Emellett jelentkeztek még a vármegyei szolgáltatások és az egyes uradalmi tisztviselők zsarolásai. A megváltozott helyzetben a bányászkiváltságok érvényesítésére és tiszteletben tartására sem az uradalom, sem a megye részéről nem volt hajlandóság. A szikra 1819-ben lobbant lángra. A bucsumiak és a kerpenyesiek megtagadták az ölfavágást a kincstári kohók számára. Küldöttségüket az uradalom vezetése a zalatnai börtönbe vetette. A vármegye egyrészt békéltető küldöttséget menesztett a falvakba, hogy rábírák a jobbágycsoportot a szolgáltatások teljesítésére, ugyanakkor katonai végrehajtást is kért a főhadparancsnokságtól a Gubernium útján. A delegációnak tagja volt Aaron Sándor szolgabíró mellett Nemetzki János helyettes uradalmi prefektus¹⁵ is, aki a 1848-ban meghatározó szereplője a zalatnai eseményeknek. Az ügyet végül csak erőszakkal, a katonaság kiszállásával tudták rendezni, a végrehajtást Tövisy Gergely alispán és Nemetzky irányították mint guberniumi biztosok.¹⁶ 1837-ben az érchegeységi falvak jobbágycsoportjai ismét beszüntetik a robotot, és ennek felvételét a vármegye csak katonai végrehajtással tudta kikényszeríteni.¹⁷

Az utókor talán értetlenül állhat azon jelenség előtt, hogy miért a középső uradalom falvai elégedetlenkedtek állandóan? Ennek a magyarázata egyszerű. Zalatna, mint az uradalom központja erős nyomást gyakorolt a környező falvakra, ahol kevés volt a szabad bányász és sok a zsellér és jobbágy. Ezzel szem-

12 I. Tóth 1951. 121–122. p.

13 Uo. 136–139. p.

14 A bányászok nem viselték az 1 Ft-os fejadót, nem katonáskodtak és mentesültek a vármegyei terhek alól is.

15 Későbbi nevén: Nemegeyi Miklós János.

16 I. Tóth 1951. 158–163. p.

17 A gyulafehérvári erőd állományából 2 század gyalogost vezényeltek ki.

ben Abrudbánya szabad város volt, lakói bányáspolitikák és a környező lelőhelyeken kis befektetéssel is lehetett eredményeket elérni.¹⁸

Az 1840-es évekre a magántőke beáramlása az aranybányászatba megsokszorozódott. Elsősorban egykori kincstári és vármegyei tisztviselők és örmények voltak a nagybefektetők, román származású szinte nem is akadt köztük. Többségük egyben zalatnai polgár is volt, és tetemes haszonra tettek szert. A nagyobb intenzitású kitermelés még több fát követelt az uradalmi kohók számára, és az újabb emelések kiváltották a román parasztok ismételt ellenállását. Természetesen ez együtt járt az újabb irtások létesítésének megakadályozásával is. A közép-ső uradalom falvai pert indítottak a vármegyénél az uradalom ellen, a jogorvoslat azonban sokáig tartott, ráadásul hiába született kedvező ítélet a parasztok számára, annak érvényesítését az uradalom minden eszközzel gátolta.¹⁹ Ezekre a jelenségekre hívta fel 1848-ban a „Kozma-bizottság” figyelmét Farkas Tamás abrudbányai ügyvéd is, aki 1842-ben telepedet ide, és véleménye szerint addig a „helyi lakosság nemzetiségre és vallásra való tekintet nélkül békében élt”.²⁰

Kétségtelen, hogy az 1848 előtti ércheységi parasztmozgalmak közül legjelentősebb a Varga Katalin²¹ vezette engedetlenség volt. Varga Katalin a Kőhalmoszékhez tartozó Halmágyban született, magyar kismemesi evangélikus családból. Családi gazdasága a Brassó városával folytatott perben csődbe ment. Az 1840-es években többször is járt Bécsben, hogy személyes ügyét elősegítse, és feltehetőleg itt találkozott a bucsumiakkal. Tekintettel arra, hogy magyar, román és német nyelveken kiválóan beszélt és fogalmazott, a kérvényezők megkérték, hogy intézze ügyeiket és költözzön hozzájuk. Ettől kezdve folyamatosan írta a kérvényeket a három falu nevében Bécsbe, és ennek hatására a Kancellária a Guberniumot utasította a vizsgálat lefolytatására. Az uradalom azonnal tiltakozott Varga Katalin működése ellen.²² A helyzetet az élezte ki, hogy Varga Katalin vezetésével a falvak lakosai elűzték az uradalmi erdőőröket, és ezzel a mozgalom már a gyakorlati tettek mezejére lépett. Az eset után Alsó-Fehér vármegye vizsgálatot tartott, amely megállapította, hogy a parasztok panaszai jogosak, mert a terheik az utóbbi nyolc évben jelentősen megnövekedtek. A vizsgálat összegzőképpen megállapította, hogy a jobbágyok az 1789. évi szerződésen túlmenően nem kötelezhetők szolgáltatásokra. A határozatot a megyei alispán személyesen hirdette ki és magyarázta el a bucsumiaknak. Az ilyen tartalmú állásfoglalás az uradalom számára elfogadhatatlan volt, hiszen annak gyakorlati alkalmazása már a működését veszélyeztette, így Nemegyei János uradalmi ispán azonnal óvást jelentett be ellene az uralkodónál.²³ Az uradalom időközben sürgette Varga Katalin elfogatását, aki a falusiakból állandó kíséretet szervezett maga köré, és nyíltan felmondta a szolgáltatások teljesítését. 1845-ben az abrudfalvi templom

18 I. Tóth 1951. 177. p.

19 Uo. 190–196. p.

20 Trócsányi 1956. 256. p.

21 Varga Katalin életútját, mozgalmát és perét részletesen ismerteti: Kiss András: Varga Katalin pere. Bukarest, 1980.

22 I. Tóth 1951. 210–217. p.

23 Ez az uradalom és a vármegye között nyílt ellenségesedésekhez vezetett.

előtt összegyűlt tömegnek kijelentette, hogy aki az uradalomnak ölfát vág, annak „kezét-lábát” eltöri. Az uradalmi erdőket nem tisztelte, az új telepítéseket elpusztította, azzal érvelve, hogy az erdő a faluközösség tulajdona. Az engedelmességre hajlókat nyíltan megfenyegette. A folyton-folyvást kiszálló megyei bizottságok nem tudtak eredményt elérni, így a Gubernium 1846 márciusában elrendelte a katonai végrehajtást.²⁴ Közben Varga Katalin ismét Bécsben járt, ez alatt az új orthodox püspöki helynök, Andrei Saguna bejárta a középső uradalom falvait, hogy engedelmességre bírja őket, de csak részsikert tudott elérni. Közben Katalin visszatért, és Saguna egy bucsumi istentisztelet után csellel elfogta. Sagunát Varga Katalin letartóztatásánál elsősorban Nemegyei és más tisztviselők segítették. A letartóztatása után először Zalatnára, Nemegyei lakására vitték, ezt követően pedig a nagyenyedi és a gyulafehérvári börtönökben raboskodott, utóbbiból csak a szabadságharc leverése után szabadult. A három község jogi úton próbálta meg kiszabadítani, mindvégig sikertelenül.²⁵

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy 1848-ra az ellentétek annyira elmélyültek a zalatna környéki román ajkú lakosság, illetve az uradalom között, hogy az előbbieik számára az úrbéri terhek általános eltörlése sem jelentett kielégítő megoldást. Ráadásul a szembenállás nemzeti színezetet is nyert, előrevetítve ezzel a közelgő tragédia árnyékát.

Az unió fogadtatása és a nemzetőrség megalakulása

Az anyaországi változások hatására Zalatna város középületeire és templomaira is kitűzték a magyar zászlót. Tekintettel arra, hogy a környékbeli román ajkú lakossággal a viszony megromlott, 1848. április 8-án Nemegyei János tanácsos egy század sorkatonaságot kért gr. Mikó Imre kincstartótól a kincstári javak védelmére. A sorgyalogság kivezenylését 1848. április 15-én rendelte el br. Anton Puchner altábornagy, erdélyi főhadparancsnok a gyulafehérvári helyőrség állományából.²⁶

A zalatnai nemzetőrség, amely 1848. május 11-én alakult meg, már kezdetektől fogva kerülte a nemzetőr csapat elnevezést, helyette a polgári őrcsapat nevet használta. Ide nagy számmal iratkoztak be a német és magyar tisztviselők mellett román bányászok is. A teljes létszám 280 fő volt, amelyből kettő századot alakítottak. Az alakulat parancsnoka maga Nemegyei volt, tisztjei pedig többségében a kincstári uradalom tisztviselőiből kerültek ki.²⁷ A nemzetőrség számára 55 db gyutacsos puskát utaltak ki a gyulafehérvári raktárból, a hiányt vásárlás útján pótolták.²⁸

24 I. Tóth 1951. 238–250. p.

25 Uo. 256–262. p.

26 Szilágyi 1898. 63. p.

27 Kovács 1895. 154–155. p.; Szilágyi 1898. 24. és 63. p.; Süli Attila: A nemzetőrség szervezése Erdélyben 1848 nyarán és őszén. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2000. 3. sz. 612–613. p.

28 Szilágyi 1898. 63. p.

1848. július 23-án Nemegyei egy Bartalics nevű iparost, a polgári őrcsapat tagját rendetlenségért börtönbe zárt, mire a nemzetőrség sok tagja a bányatanácsos lakása elé ment követelve a bebörtönzött szabadon engedését. Mivel elutasító választ kaptak, a tömeg a börtön elé vonult és kiszabadította a fogvatartottat. Ezután a fegyelem annyira meglazult, hogy a nemzetőrség feloszlott. Szeptember közepén a megyei alispán újjászervezte a csapatot 250 fős létszámmal, ide azonban a románok már nem voltak hajlandók belépni, hanem külön nemzetőrséget alakítottak.²⁹

A román nemzetiségi mozgalom ébredése Zalatnán

1848. április 9-én a helyi románság mintegy ezerfős gyűlése üdvözölte a magyarországi változásokat.³⁰ A gyűlés vezérszónoka, Petru Dobra ügyvéd a következő napon egy kiáltványt bocsátott ki, „Kedves polgártársaim” címmel. Ebben a törvényes hatalom respektálására szólítja fel a „pórnépet”. A szerző nem zárkózik el az unió elől, ha a románság nemzeti jogait elismerik. Követelte az úrbéri viszonyok megszüntetését, a törvény előtt egyenlőséget és a közteherviselés bevezetését.³¹ E békülékeny hangra feltétlenül szükség volt, mert az Érc-hegységben a paraszti mozgalmak a változások hatására új erőre kaptak.

1848 márciusában a kincstári uradalomhoz tartozó Bucsumban az a hír terjedt el, hogy a parasztok ki akarják szabadítani egykori vezérüket, Varga Katalint a gyulafehérvári várbörtönből.³²

Április elején Abrudbányán és környékén a románok népgyűléseket tartottak, a templomokban vallásos énekek helyett lázító dalokat énekeltek, a város magyarsága pedig teljes rettegésben volt.³³

E mozgalmak már Alsó-Fehér vármegye vezetését is ellenlépések megtételére kényszerítették. Simeon Balinte verespataki lelkész, Ion Buteanu abrudbányai ügyvédet és Avram Iancu táblai írnokot eltiltották az izgatásoktól és a népgyűléseken való részvételtől. Pogány György alispán és Boér Ferenc főbíró Zalatnára és Abrudbányára szállt ki a nép lecsendesítése céljából.³⁴

Április végén az abrudbányai főbíró azt jelentette az erdélyi főkormányzónak, hogy a románok fegyverkeznek és lándzsákat készítenek, a román származású kincstári tisztviselők pedig lázadást szítnak a nép körében.³⁵

Az első balászfalvi gyűlésre (1848. május 15–16.) Iancu és Buteanu az érc-hegységi parasztok társaságában érkeztek. Iancu a gyűlés után azt ígérte, hogy

29 Szilágyi 1898. 26. p.; *Közérdek*, 1891. 28. sz.

30 I. Tóth 1951. 269. p.

31 *Dragomir* 1944. III. k. 4–5. p. dátum: Zalatna, 1848. április 10.

32 I. Tóth 1951. 266. p.

33 Documente. I. k. 210. Füzi Ferenc uradalmi írnok és alsó-uradalmi helyettes ispán levele Nemegyei Jánoshoz. Zalatna, 1848. április 7.; Uo. 219. Nemegyei levele a topánfalvi uradalmi ispán-ságnak. Zalatna. 1848. április 8. A helyi népgyűlések szemmel tartására utasított.

34 Documente. II. k. 79. br. Bánffy Miklós főispán levele gr. Teleki József gubernátorhoz. Nagyenyed, 1848. április 18.

35 Uo. II. k. 289. 1848. április 29

az uradalmi erdőket el fogja venni, és a regale minort megszüntetik. Híveinek azt is megtiltotta, hogy a katonaságot éllemezék, és felmondta a vármegyének való engedelmséget, valamint az adók fizetését.³⁶

Az igazítások eredménye azonnal megmutatkozott. Felső-Vidrán a helyi lakosság megtagadta a kohó részére történő fausztatást. Elsősorban a papok által felolvasott proklamációkra hivatkoztak, amely szerint többet nem kötelesek szolgálni. Ezen proklamáció Brassóból érkezett, és több ezer példányt szórtak szét belőle Erdély-szerzte.³⁷

A kritikus előjelek már a Guberniumot is aggasztották. 1848. május 15-én egy század sorgyalogságot kértek az erdélyi főhadparancsnokságtól az ércegségi mozgalmak megfékezésére. Puchner a 41. (Sivkovich-) gyalogezred egy századát jelölte ki a fenti feladatra.³⁸

Május végén Nemegyei körutat tett a középső és felső uradalomban, és kapcsolatba lépett Iancuval is. Nemegyei a tárgyalások során követelte, hogy hagyják békén a kincstár erdeit és folytassák a szolgálatokat, különben kénytelen lesz sorkatonaságot küldeni ellenük. A parasztok mindent megígértek, sőt Iancu azt is elismerte, hogy ő ígérte az erdőket a jobbágyoknak. Nemegyei jelentésének hatására a Gubernium egy bizottságot állított fel az ércegségi mozgalmak le-törésére. Ennek tagjai Kozma Pál, Nemegyei és Némethy János guberniumi titkár voltak.³⁹

Június 6-án a „havasok királya” már Bucsumban tartott népgyűlést. Itt az unió teljes elutasítása mellett foglalt állást, valamint kijelentette, hogy a mihárcfalvi sortűzért⁴⁰ a magyaroknak vérrel kell majd fizetniük. Az 1848. június 19-én megtartott topánfalvi országos vásáron a parasztok már fegyveresen jelentek meg. Időközben a guberniumi vizsgálóbizottság is megérkezett Zalatnára (június 13), azonban érdemi eredményt felmutatni nem tudott. Talán érdemes idéznünk e bizottság által felvett jegyzőkönyv végső megállapítását: „Az egész azon vidéki nép Jánk Ábrahámnak teljes hatalmában áll, mely szavainak vakon engedelmeskedik...”⁴¹

Alsó-Fehér vármegye 1848 szeptemberében és októberében

1848 augusztusában br. Kemény István Alsó-Fehér vármegyei főispán levélben tájékoztatta Puchner főhadparancsnokot, hogy 190 ezres lélekszámú megyéjét a

36 *Trócsányi* 1956. 304. p. és 311. p.

37 Documente. III. k. 228. Lázár György kamarai ispán levele Nemegyeihez. Zalatna, 1848. május 9.

38 Documente. IV. k. Az erdélyi főkormányzék levele Puchner altábornagyhoz. Kolozsvár, 1848. május 15.

39 *Trócsányi* 1956. 330. p.

40 1848. június 2-án az úrbéri szolgáltatásokat megtagadó mihárcfalvi román jobbágyok szembe szálltak az egy század székely határőrrel kiszálló ifj. br. Kemény István főispánnal, aki a szolgáltatások felvételére akarta őket rábírní. A Balázs Manó kapitány által vezényelt sortűznek több halálos áldozata is volt.

41 *Trócsányi* 1956. 353–356. p.

16. (1 román) határőrezred székhelyéről, Orlátról jött izgatók fellázították. Mivel az örményszékési románok is Orlátra akarnak vonulni, az 51. (Károly Ferdinánd) gyalogezred egy százada és a 3. (Ferdinánd Miksa) könnyűlovas (svaliszér) ezred egy szakasza indult a megfélemezésükre. Kemény emellett további sorkatonaságot is kért.⁴²

Az erdélyi helyzet 1848 szeptemberére kiéleződött. A harmadik balázsfalvi gyűlés szervezői a nép nevében fegyverbe szólították a románságot. Erdélyt prefekturáknak nevezett körzetekre osztották, és ezek mindegyikében egy légiót állítottak fel, élén a prefekttel.⁴³ Október elején Puchhner főhadparancsnok – gr. Latour osztrák hadügyminiszter rendelete értelmében – egész haderejét, mintegy 12 000 főt a szász városok körül összpontosította.⁴⁴ A magyar kormányzat az önkéntesek és a nemzetőrök segítségével próbálta meg a román mozgalmakat megtörni.⁴⁵ Október 18. óta Erdély ostromállapotban élt. Puchner kiáltványban jelentette be, hogy saját kezébe veszi a tartomány kormányzását, a nemzetőrsegeket és honvédzászlóaljokat saját parancsnoksága alá rendeli és a rendelet megszegőit haditörvényszék elé állítja.⁴⁶ A főhadparancsnok a magyar helységek nemzetőrsegeinek lefegyverzésénél igénybe vette a román bizottságok segítségét, akik módszeresen legyilkolták és kifosztották a védtelen polgári lakosságot.

Különösen kritikus volt a helyzet Alsó-Fehér vármegyében, ahol a harmadik balázsfalvi gyűlést megelőző izgatások miatt a katonai összeírást a megyében le kellett állítani.⁴⁷ Talán e helyen érdemes idéznünk br. Vay Miklós királyi biztosnak gr. Batthyány Lajos miniszterelnökhöz intézett sorait, amelyek hűen jellemzik a vészterhes helyzetet: „A fegyveres katonai erő sem lesz képes a rendet fenntartani, miután az oláh nép a sorkatonaság sympathiáját is bírja.”⁴⁸

Október közepén a császári-királyi katonaság elhagyta a vármegyét. A helyi védelem központja Nagyenyed volt, ide érkezett erősítésképpen az aranyosszéki nemzetőrség egy része, 380 honvéd a 11. honvédzászlóaljból és 110 Mátyás-huszár. Kemény főispán a megye székhelye köré rendelte a magyar lakta települések nemzetőrsegeit. E döntés azonban kivitelezhetetlen volt, mert nem várhatták el a szórvány magyarságtól, hogy otthonaikat és családtagjaikat védtelenül hagyják. A kis létszámú magyar véderő nem is gondolhatott a megye pacifikálására, sőt, november elején még Nagyenyedet is kénytelenek voltak feladni. Ettől a pillanattól fogva az elszórtan élő magyar lakosság teljesen ki volt szolgáltatva a román felkelők dühének.⁴⁹

42 *Deák* 1943. 146. p. 1848. augusztus 24.

43 *Miskolczi* 1988. 1395. p.

44 *Gelich* I. k. 258–260. p.

45 *Miskolczi* 1988. 1399. p.

46 *Kovács* 1979. 18. p.

47 *Urbán* 1999. II. k. 1272. Gr. Mikó Imre levele Batthyány Lajoshoz. Kolozsvár, 1848. szeptember 16.

48 Bm. Eln. 1848:931. 1848. szeptember 16.

49 *Szilágyi* 1898. 108. p. és 142–146. p.

A vihar előtti csend.
A harmadik balászfalvi gyűlés hatása az Érchegységben

Az érchegységi románság fegyverkezése még a harmadik balászfalvi gyűlés előtt megindult. Október elején Iancu elkezdte a falusi előljárók elkergetését.⁵⁰ Időközben a balászfalvi gyűlésről hazaérkező Dobra is nekilátott a Zalatna környéki románság fellázításához.⁵¹

Október 15. és 19. között az Abrudbányáról Zalatnára utazó magyarokat a románok feltartoztatták, értéktárgyaikat és fegyvereiket elvették. Eljárásukat a Dobrától kapott paranccsal indokolták.⁵² Október közepén Zeyk József aranyosszéki kormánybiztos az alábbiakat volt kénytelen jelenteni Vay királyi biztosnak: „Fejér vármegyének minden részében teljes anarchia van, vagy ami még rosszabb rendezett oláh kormány.”⁵³

Dobra október 20-án érkezett Zalatnára Puchner proklamációjával. E napon érkezett meg Kemény főispán levele Nemegyeihez, amelyben a megye első embere azt kérte, hogy a nemzetőrséggel vonuljon Magyarigenre, és ha ott sem képes magát tartani a hegyaljai nemzetőrcsapatokkal, akkor Nagyenyedre.⁵⁴

Zalatnán és környékén nagy volt nyugtalanság, hiszen a városi magyarok a románoktól, míg az utóbbiak a székelyektől félték.⁵⁵ E feszült légkörben, 1848. október 21-én született meg a Nagyszébenben székelő Román Nemzeti Komité kiáltványa. A román vezetők hitet tettek a személy és vagyónbiztonság garatalása mellett. A fegyvert letevők bántalmazását szigorúan megtiltották, a rendelet betartását a prefektek hatáskörébe utalták, a vétkezők ellenében pedig rögtönítélő bíraskodást helyeztek kilátásba.⁵⁶

Nemegyei még egy utolsó kísérletet tett a békés megegyezés érdekében. Tanácskozáásra hívta a román falvak papjait, akik azonban nem jelentek meg. A román felkelők központjára, Petrosánra békéltető küldöttséget menesztett, azonban e misszió sem tudott nagyobb eredményt elérni. Időközben Dobra népgyűlést hívott össze, ahol határozat született a magyar nemzetőrség lefegyverzéséről. Ettől kezdve a városban a rémület csak fokozódott, megerősítették az őrséget, és minden magyar család házának ablakát kivilágították. Dobra október 22-én mozgósította híveit, közben azonban megérkezett Iancu parancsa is, amely szerint Zalatnát körbe kellett venni, de a támadással meg kellett várni a topánfalvi prefektet.⁵⁷

50 *Trócsányi* 1956. 405. p. és 415. p.

51 *Közérdek*, 1891. 28. sz. Dobra még október 16-án Nagyszébenbe ment, ahol megkapta a szükséges utasításokat.

52 *Honvéd*, 1849. január 17.

53 *Trócsányi* 1956. 415. p.

54 *Szilágyi* 1898. 108. p. és 142–146. p.

55 *Ellenőr*, 100. sz. 1848. október 26.

56 *Trócsányi* 1956. 429. p.

57 *Szilágyi* 1898. 148–149. p.

A katasztrófa, 1848. október 23–24.

Petru Dobra a zalatnaiak számára az alábbi feltételeket szabta:

– A nemzetőrség tegye le a fegyvert és adja át a gyulafehérvári várparancsnokságnak.

– A magyar nemzeti lobogót vonják be, és a császári zászlót tüzzék ki.⁵⁸

Időközben a gyulafehérvári események⁵⁹ híre Zalatra érkezett. A zalatnaiak kijelentették, hogy a császári katonaság előtt igen, de a románok előtt nem hajlandók kapitulálni.⁶⁰

A város román és magyar polgársága úgy döntött, hogy közösen védik meg a települést, hiszen arra számítani lehetett, hogy a megközelítőleg 8-10 ezer fős felkelő tömeget csak a szabad rablás és öldöklés vágya hajtja, nem téve különbséget az egyes nemzetiségek között. A nők és a gyerekek a római katolikus templomba vonultak vissza. A felkelők papjaikkal az élen vonultak be a városba, egyesesen a főtér irányába tartottak, a magyar nemzetőrség a bányapénztár előtt sorakozott fel. A román nemzetőrség – ígérete ellenére – csatlakozott a felkelőkhöz.⁶¹

Közben a tárgyalások eredményeképpen megegyezés született a szembenálló felek között. Ennek értelmében futárt küldtek Nagyszébenbe, a nemzetőrség fegyvereinek tárgyában. A rend biztosítására egy 24 fős őrcsapatot (12 fő magyar, 12 fő román) állítottak fel. A fegyvereit mindkét nemzetőrség letette, és Dobra ígéretet tett a román felkelők hazatérésére. Az utóbbiak ennek nem tettek eleget, sőt fosztogatni kezdtek, és a város „Magur” nevű részében tűz ütött ki. Válaszul Nemegyei sortűzet vezényelt, 4 felkelő meghalt, 3 megsebesült.⁶²

Időközben a tűz a főtér felé is terjedt, mire a nem román ajkú lakosság Petrosán irányába indult meg (Gyulafehérvár felé). Néhányan otthon maradtak és elrejtőztek. Ezt követően a román felkelők egy része tovább fosztogatott, míg a többiek elzárták a menekülők útját. A nemzetőrök Farkas László százados vezetésével utat akartak törni, de a nők és gyermekek kérésére letették a fegyvert, azon ígéret fejében, hogy a felkelők Gyulafehérvárra kísérik őket.⁶³

A kapituláció után a felkelők a két szekérre rakott fegyvereket leszedték, és a mintegy 800 menekültet egy szűk területre préselték össze. Ezt követte a foglyok kifosztása, bestiális megkínzása és egy részének lemészárolása.⁶⁴ Az öldöklést csak annak hatására hagyták abba, hogy a metesdi görög-katolikus pap, Ion

58 Szilágyi 1898. 149. p.

59 A gyulafehérvári nemzetőrség Franz Horak várparancsnok felszólítására 1848. október 21-én letette a fegyvert, aki ennek fejében garantálta a városi lakosság személy és vagyonbiztonságát.

Ennek ellenére a román felkelők kifosztották és felgyújtották a várost, a polgárok közül sokat bántalmaztak, míg a helyőrség semmit sem tett érdekükben.

60 *Közérdek*, 29. sz. 1891. június 19.

61 *Honvéd*, 19. sz. 1849. január 8.; *Közérdek*, 30. sz. 1891. július 26.; *Kemény* 1863. 76. p.; *Szilágyi* 1898. 150–151. p.

62 *Honvéd*, 1849. 19. sz. 75. p.; *Közérdek*, 1891. 31. sz.; *Kemény* 1863. 78–79. p.; *Szilágyi* 1898. 152. p.

63 *Honvéd*, 1849. 19. sz.; *Közérdek*, 1891. 32. sz.; *Kemény* 1863. 80–81. p.; *Szilágyi* 1898. 153. p.

64 *Szilágyi* 1898. 154–155. p.

Urs egyik bizalmi emberét azzal a hamis hírrel küldte a felkelőkhöz, hogy a gyulafehérvári várparancsnok a foglyok bántalmazását megtiltotta. A sebesülteket Urs és emberei látták el és kísérték Gyulafehérvárra.⁶⁵

A Gyulafehérvárra érkező zalatnai menekültek a városban, a polgári házakban kerestek és kaptak menedéket, mert a várba a parancsnok nem engedte be őket. A sok agyongyötört és megkínzott ember látványa általános felháborodást váltott ki a helyőrség vezetőiből is.⁶⁶

A városban maradtak vagy az égő házakban bújtak meg, vagy az erdőkben rejtőzködtek el. Ellenük a felkelők szabályos hajtóvadászatot indítottak.⁶⁷ Ezt követően a felkelők kifosztották az aranyváltót és az uradalmi pénztárt. Számos román vezér –köztük maga Dobra is – ennek eredményeképpen megnövelte magánvagyonát.⁶⁸ A halottak számát az egykorú források és a későbbi visszaemlékezések egyaránt 640 főre tették.⁶⁹ A városban a tüzet még október 25-én sem oltották el, a polgári házak közül 143, a kincstári épületekből 43 vált a lángok martalékává.⁷⁰ A fosztogatásoknak és öldöklésnek csak Avram Iancu érkezése vetett véget, aki október 27-én vonult be Zalatnára. Emberei megpróbálták az elrabolt kincstári javakat visszaszerezni, amely csak részben sikerült.

A zalatnai események megítélése a kortársak szemével

A zalatnai mészárlás a szembenálló feleket (ideértve a román nemzeti felkelés vezetőit is) egyaránt megdöbbenéssel és felháborodással töltötte el. Természetesen az okokat mindenki máshol kereste.⁷¹ A császári hadvezetőség – élén Puchner altábornaggyal – az erdélyi magyar liberális reformmozgalom vezetőit hibáztatta. Bár Puchner a román felkelők harci értékét nem becsülte sokra, segítségükre feltétlenül szüksége volt.⁷²

Az ártatlan polgári lakosság pusztulása és a kincstári javak védelme azonban cselekvésre készítette az erdélyi főhadparancsnokot. 1848. október 26-án – mintegy két nappal a szomorú események után – Puchner rendeletet bocsátott ki a kegyetlenkedések megakadályozására. Ennek értelmében minden településen bizottságokat kellett alapítani, amelyeknek kötelességük volt fellépni a gyilkosok és fosztogatók ellen. Hasonló szellemben utasította a népfelkelőkhöz be-

65 Mintegy 121 személyt. *Szilágyi* 1898. 156. p. *Honvéd*, 1849. 19. sz.; *Közérdek*, 1891. 32. sz.; *Kemény* 1863. 82–83. p. 65. 66; *László Elek* 1998. 16. p.

67 *Böloni Mikó Samu* 17–22. p.

68 *Közérdek*, 1891. 35. sz.

69 *Kemény* 1863. 83. p.; *Kemény* 1903. 8. p.; *Szilágyi* 1898. 156. p.

70 *Közérdek*, 1891. 36. sz.

71 Az erdélyi főhadparancsnok 1848. október 26-án kelt, br. Kemény Zsigmondhoz írt levelében így fogalmazott: „Elhíheti kedves barátom, hogy engem a szörnyettek hírei kétségbe ejtenek. A zalatnai szomorú eseményeket, minőket a történelem még a tatárjárás idejéből sem mutathat föl nagyobb mérvben fájdalom, nagyon is jól ismerem.” *Gelich Rikbárd*: Magyarország függetlenségi harca 1848–49-ben. Budapest, é. n. I. k. 396. p.

72 *Gyalóky Jenő*: Puchner Anton hadijelentése az erdélyi állapotokról. *Levéltári Közlemények*, 1923. 334–341. p.

osztott császári-királyi tiszteket is. A rendeletnek elrettentő hatása kevés lehetett, mivel november 21-én meg kellett ismételni, illetve november 30-án a román nemzeti komitő is kénytelen volt hasonlóképpen intézkedni.⁷³

Ez volt a központi témája az 1848. december 28-án Nagyszebenben tartott Román Nemzeti Gyűlésnek is, ahol a főhadparancsnok erőteljes nyomására bizottságot állítottak fel a zalatnaihoz hasonló esetek kivizsgálására.⁷⁴ Még a nagyszebeni gyűlés előtt két bizottság is felállított a preszakai vérfürdő körülményeinek tisztázására. Az előbbit Avram Iancu, míg az utóbbit december 16-án a császári hadvezetőség állította fel. A bizottságok elsődleges feladatai az embertelenség kivizsgálása és a kincstári vagyon visszaszerzése voltak.⁷⁵

A *Hazánk* című történelmi közlőny 1886-ban megjelent negyedik kötetében Bányay Árpád ismertetett egy jelentést, amelynek a szerzője Ivanovich császári kapitány volt (keresztnevét sajnos nem nevezi meg a szerző).⁷⁶ A jelentést Ivanovich 1849. augusztus 22-én írta meg Abrudbányán, megállapításait nyolc pontban összegezte a főhadparancsnokság felé. A levél legfőbb megállapítása, hogy a zalatnai mézszárlást Iancu írásos parancsára követték el! A súlyos következtetést nem egykorú forrással indokolja, hanem azzal, hogy egyes szemtanúk a havasok királyánál és más felkelő vezéreknél rabolt javakat láttak.⁷⁷ Ezt perdöntő bizonyítékként értékeli Bányay. A jelentés létezésével és hitelességével kapcsolatban azonban jogos kétségek merülhetnek fel. Először is Bányay nem nevezi meg a forrás lelőhelyét. Nem tudott, és a történettudomány a mai napig sem tudja felmutatni azt a levelet, amelyben Iancu kiadta volna a parancsot a város felgyújtására, és erre még az sem bizonyíték, hogy egyes román vezetőknl lopott javak is lehettek. Végezetül csak annyit szeretnénk megjegyezni, hogy az 1850-ben lefolytatott Nahlik-féle vizsgálat, amelyet szintén a császári hatóságok rendeltek el nem is említi Ivanovich kapitány levelét, holott Nahlik minden iratot bekért, ami az ügygel kapcsolatos volt. Iancura 1850-ban már nem volt szüksége a császári kormányzatnak, így az ő felelősségét is megállapíthatták volna, ennek ellenére a Nahlik-vizsgálat egyértelműen Dobrát hibáztatja a tragédiáért.⁷⁸

A következő vizsgálat 1850. június 19-én, vagyis szabadságharc leverése után történt. Végrehajtásával Johann Nahlik hadbíró t bízta meg, aki 1850. október 6-án személyesen is kiszállt Zalatnára, és a meghallgatott személyek közlései alapján jegyzőkönyvet vett fel. Ezzel azonban a polgári hatóságok elégedetlenek voltak, így 1850. december 17-ére újabb vizsgálatot rendeltek el. Ennek hatására Nahlik 1851. január 30-án újból Zalatnára utazott, és a vizsgált eseményekről terjedelmes jegyzőkönyvet készített.⁷⁹

Nahlik a legfőbb felelősnek – teljes joggal – Petru Dobrát tartotta. Ő volt,

73 *Trócsányi* 1956. 441–443. p.

74 *Uo.* 447–448. p.

75 *Szilágyi* 1898. 160. p.

76 *Hazánk*, IV. 611–614. p. Adalék Zalatna feldúlásához.

77 Pl. Iancunál egy aranyórát.

78 Ennek pedig pont az volt az oka, hogy Dobra nem Iancu parancsa szerint járt el.

79 *Szilágyi* 1898. 160–161. p.

aki állandóan ingerelte és lázította a környékbeli román lakosságot, eltitkolta Nemegyei előtt Puchner proklamációját, nem hajtotta végre Iancu parancsát, annak ellenére sem, hogy a helyi magyar nemzetőrség nem lépett fel provokatíván. Arra azonban nincs semmiféle bizonyíték, hogy Dobra személyesen is parancsot adott volna a preszakai vérfürdőre. Nem igazolható Nahlik azon következtetése sem, hogy a gyulafehérvári császári helyőrség mindent megtett a védtelen polgári lakosság érdekében. Gyulafehérváron a nemzetőrség letette a fegyvert, a várban állomásozó helyőrség mégis engedte, hogy a román felkelők felgyűjtsák a várost. A Román Nemzeti Komité vezetői Puchner nevében fegyverezték le a magyar ajkú települések nemzetőrségeit, és az erdélyi főhadparancsnokság rendelte el a vármegyék kiürítését, kiszolgáltatva ezzel a nemességet és a városi lakosságot a felkelők dühének. Dobra ugyan nem mindig volt képes irányítani az események kimenetelét, de ismerve az érchegységi parasztmozgalmak jellegét ezzel a császári hadvezetésnek is számolnia kellett. Végül nem szabad megfeledkeznünk egy nagyon fontos tényezőről. A vizsgálatokkor Dobra már halott volt, így kézenfekvő megoldásként kínálkozott az ő felelősséget kizárólagossá tenni, nem pedig azon szervezetét, amelyhez maga Nahlik is tartozott.⁸⁰ A vizsgálat lezárultakkor a Zalatna környéki román falvak ígéretet tettek az okozott károk megtérítésére, erre azonban a későbbiek folyamán nem került sor.⁸¹

Érdekes szemléletet tükröz August Heydte császári-királyi kapitány 1861-ben, Lipcsében megjelent műve, amely *Der Winter-Feldzug des Revolutionskrieges in Siebenbürgen* címet viseli. Heydte még a Nahlik vizsgálat eredményeit is félresöpörte, a zalatnai katasztrófát kizárólag a magyar nemzetőrök és Nemegyei hibájának tudja be. Szerinte a román felkelők nem pusztították el volna a várost, ha Nemegyei a „békés” népfelkelőkre nem vezényel sortűzet, kiváltva ezzel azok „jogos” haragját.⁸²

„Meg is termék ezen bujtogatások gyümölcseiket, amint hogy Zalatnán a magyaroknak az oláhok által onnan lett nagy vérengzések közt történt kiűzetésük.” E sorokat br. Vay Miklós királyi biztos intézte Kossuth Lajoshoz, az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökéhez, ismertetve a bekövetkezett tragédiát.⁸³ A szomorú eseményekről a *Kolozsvári Híradó* is tudósított.⁸⁴ A Pesten megjelenő *Kossuth Hírlapja* két számában is beszámolt a történelekről. Az 1848. október 31-én kiadott számban az alábbi rövid híradás jelent meg: „Épen most vesszük azon szomorú hírt, hogy 3000-nyi oláh csorda Zalatna bányavárost megrohanván porrá égette.” A november 12-i szám a preszakai vérfürdőről tudósított lényegesen felnagyítva az áldozatok számát.

Az erdélyi főkormánysszék – a román vezetők után – egyértelműen Puchnert tette meg fő felelősnek. A Gubernium elnöki tisztét átmenetileg betöltő gr.

80 *Sávai* 1999. 64–77. p.

81 *Szilágyi* 1898. 161. p.

82 *Heydte* 1863. 115. p.

83 *Dragomir* III. k. 172–175. p.

84 *Kolozsvári Híradó*, 90. sz. Dátum: 1848. november 3. „Egy zalatnai menekült levele kolozsvári rokonaihoz.” 1848. október 26.

Mikó Imre kincstartó egy november 2-án kelt átiratában a következőképpen fogalmaz: „...s ha Nagyméltóságod a lázongás okát csakugyan a nemességben és a megyei tisztekben keresi, miért rohantatott meg és gyujtatott fel Fejérvár és Zalatna, miért öldököltettek le ottan az oláhok által számtalan ártatlan magyarok, midőn ezen helységekben sem földesurak, sem megyei tisztek az oláh népen zsarolást nem követhettek, minthogy azokban ilyenek nincsenek is?”⁸⁵ Mikó állításai azonban nem feleltek meg a valóságnak, hiszen a korábbi fejezetünkben már ismertettük, hogy az állami terheket a kincstári uradalmak lakosságán is a vármegye hajtotta be. A jobbágyok peres ügyeiket a vármegye törvényszékén keresztül intézték, és tegyük hozzá gyakorlati eredmény nélkül. A katonai végrehajtásokban és Varga Katalin elfogatásában a vármegyei tisztek is tevékeny szerepet vállaltak.

A kolozsvári kiadású *Honvéd* című lap szintén megemlékezett a zalatnai eseményekről, elsősorban a szemtanúk visszaemlékezéseiből merítve. A cikksorozat tárgyilagosan, mindenféle túlzásoktól mentesen mutatta be a tragédiát.⁸⁶

A zalatnai menekültek sorsa mindig is nagy nyomást jelentett a magyar politikai vezetés számára.⁸⁷

A zalatnai nemzetőrség egykori tisztje, Knöpffer Vilmos⁸⁸ kamarai orvos felajánlotta szolgálatait Csányi László erdélyi kormánybiztosnak,⁸⁹ hogy ő, mint az események szemtanúja levezetne egy esetleges vizsgálatot. Csányi az ajánkozást elfogadva külön is megkérte Knöpffert, hogy amíg a bizottság ki nem száll, készítsen számára előzetes jelentést, hogy és mennyit raboltak a magán és álladalmi vagyonból.⁹⁰

A vizsgálat eredményéről 1849. május 19-én Knöpffer levélben tájékoztatta Csányi László közmunka és közlekedési minisztert. Az egykori szemtanú Knöpffer személyesen is megjelent Zalatnán, tájékozódott, bár hangsúlyozta, hogy a teljes körű szemlét csak a térség pacifikálása után lehet végrehajtani. Utalt az 1848 decemberében lezajlott császári vizsgálatra is, amelynek jegyzőkönyvét – álláspontja szerint – célszerű lenne megszerezni. Knöpffer végső következtetései az alábbiak voltak: A fő felelős Petru Dobra, mivel a második balázsfalvi gyűlés után titkos gyűléseket szervezett, és ezeken a zalatnai nemzetőrség ellen uszított. Nemegyei mindent megtett a katasztrófa megakadályozására, de a rendelkezésére álló eszközök rendkívül korlátozottak voltak. A nemzetőrség sortűzét a kritikus napon az váltotta ki, hogy a román felkelők tekintélyes

85 Mikó Imre a Gubernium elnökhelyettese Anton Puchner tábornoknak, amelyben bírálja politikáját és magaviseletét. Kolozsvár. 1848. november 2. *Egyed Ákos*: 1848 Erdélyi Magyar Vezéralakjai. Marosvásárhely, 2004. 207. p.

86 *Honvéd*, 1849. 18–20. sz.

87 Csányi lt. 2244/p.ü. A Pénzügyminisztérium levele Csányi Lászlóhoz, amelyben a zalatnai menekültek megsegélyezéséről intézkedik. Debrecen. 1849. február 27.

88 Knöpffer Vilmos (1815–1882) 1840-ben szerzett orvosi diplomát Bécsben. 1841-ben Zaránd vármegye főorvosa, kincstári bányorvos. Az erdélyi honvédseregben orvosként is szolgált, majd a szabadságharc leverése után újból Zalatnán bányorvos. *Dr. Zétényi Győző*: A magyar szabadságharc honvédorvosai. Budapest, é. n. 151–152. p.

89 Csányi lt. Knöpffer Vilmos levele Csányihoz. Nagyszeben, 1849. május 1.

90 Uo. Csányi levele Knöpfferhez. Kolozsvár, 1849. május 6.

része nem fogadta el a kapitulációt, és meg akarta szerezni a nemzetőrök fegyvereit. A sortűz után szétfutó román felkelők felgyújtották a várost, és a menekülő lakosság többségét Preszakánál lemészárolták.⁹¹

A visszaemlékezések közül azon ismeretlen szerzőtől származót szeretnénk kiemelni, amely a Felső-Erdélyi Táborparancsnokság iratanyagából került elő. A jelentés kizárólag az október 22. és 24. közötti eseményeket mutatja be, az itt közölt tények lényegében megegyeznek a Knöpffer-levéiben foglaltakkal.⁹²

A *Hazánk* című közlöny ötödik kötetében Thim József leközölte az levelet, amelyet egy szemtanú intézet az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. A levél szűkszavúan és tárgyilagosan mutatja be a történeteket.⁹³

A két világháború között jelent meg Bölöni Mikó Samu emlékirata, aki Zalatna 1848-as és Abrudbánya 1849. évi pusztulását eleveníti fel. A szerző, aki mindkét város pusztulását szemtanúként élte át hitelesen ábrázolja a gyászos eseményeket. Elsősorban azon polgárok kálváriáját mutatja be, akik nem Preszaka felé menekültek, hanem az égő városban és a környező erdőkben kerestek menedéket. A fő bűnösnek ő is Dobrát tartotta, bár azt sem hallgatja el, hogy az életet a népvézérnek köszönheti, miután a román felkelők elfogták és kifosztották, Dobra volt az, aki őt és családját Abrudbányára kísértette.⁹⁴

A román szemtanúk közül elsősorban Dobrát kellene megszólaltatnunk, ő azonban 1849. május 8–9-én tisztázatlan körülmények között meghalt. 1849. május 8-án az Abrudbányáról kivonulni szándékozó Hatvani Imre szabadcsapatvezér a román tárgyaló delegáció tagjait, Dobrát és Ion Buteanu tribunt váratlanul börtönbe vetette. Hatvani szerint a foglyokat az örök és a feldüledött tömeg verte agyon. Ez elképzelhető, mert ezidőben Abrudbányán sok volt a zalatnai menekült.⁹⁵

A forradalom és szabadságharc leverése után jelentek meg az egykori román vezetők emlékiratai és jelentései (1849). Ezek fő célja az utólagos öngazolás volt. Avram Iancu szerint az események fő mozgatórugója a „tetőpontra hágott magyar terrorizmus volt”. A zalatnai méészárlás kiváltó oka a Nemegyei által vezényelt indokolatlan sortűz volt, sőt a magyar nemzetőrök még ágyúkból is tüzeltek.⁹⁶

A fenti állítás azonban azért is nehezen hihető, mert a zalatnai nemzetőrség eleve esélytelen volt a román felkelők tömegeivel szemben, és mindig is gondosan kerülte a provokációt. Ágyúval pedig egyáltalán nem rendelkezett, csak a bányászatban is használt kettő darab mozsárral, amelyek hatóereje össze sem hasonlítható az ágyúkéval. Bár Iancu saját érdemének tudja be a méészárlás és

91 Közmunka és Közlekedési. Eln. 49:91. Knöpffer Vilmos levele Csányi Lászlóhoz. Nagyszében, 1849. május 19. A levélen az alábbi megjegyzés szerepelt: „Az igazságügy miniszterrel közlendő. 1849. június 6.”

92 Vegyes iratok. 13. cs. Szn. Felső-Erdélyi Táborparancsnokság.

93 *Hazánk*, 1886. V. kötet. 390–391. p. „A zalatnai méészárlásról, egy ismeretlen szemtanú jelentése a magyar kormányhoz.”

94 *Bölöni Mikó Samu* 5–55. p.

95 *Hermann* 1999. 138–139. p.

96 *Moldován* 1895. I. k. 429–432. p.

fosztogatás megfékezését, ez szintén csat utólagos szépítgetés, mivel október 26-án még nem volt Zalatnán.⁹⁷

Simeon Balinte prefekt visszaemlékezésében elsősorban a nép lecsendesítésében és a kincstári vagyon visszaszerzésében szerzett érdemeit domborította ki.⁹⁸

A zalatnai események megítélése a történetírásban

Az Alsó-Fehér vármegyei magyarság 1848–1849-ben bekövetkezett tragédiája mindig is sokkolta a magyar közvéleményt. Zalatna az értelmetlen háborús pusztítás szimbólumává vált. Természetesen a kiváltó okokat mindenki más irányban kereste. Az osztrák fél hivatalos álláspontját – mint ahogyan előző fejezetünkben már jeleztük – August Heydte ezredes Lipcsében megjelent munkája képviselte. A magyarok kizárólagos felelősségét hangsúlyozó véleményt azonban elég korán megcáfolták a közismert tények. A Nahlik-jelentés egyértelművé tette, hogy nem a magyar nemzetörség provokálta ki a támadást, ráadásul Zalatna kincstári birtok volt, ahol a vármegye kizárólag az álladalmi vagyont védte. Ettől kezdve a román és szász történetírás vagy nem foglalkozott a kérdéssel, vagy megelégedett a zalatnai események szűkszavú ábrázolásával.⁹⁹

A forradalom és szabadságharc leverését követően a magyar nemzeti történetírás a román felkelők által elkövetett vérengzésként jelenítette meg a zalatnai eseményeket. A román nemzeti mozgalom egyfajta sematikus ábrázolást kapott, amelynek fő jellemzője, hogy vezetőik képtelenek voltak a törvényesség talaján maradni és a magyar ajkú lakosság elleni értelmetlen gyilkolást és fosztogatást megakadályozni. Így náluk a zalatnai tragédia bemutatása sokkal nagyobb publicitást kapott, mint a fentebb már idézett szász és román történetíróknál.¹⁰⁰

A kolozsvári kiadású *Történeti Lapok*-ban az 1870-es évek közepén jelent meg folytatásban Alsó-Fehér vármegye egykori főispánjának, br. Kemény Istvánnak az emlékirata, amely a liberális nemesség látószögéből mutatja be a tragédiát.¹⁰¹

97 Uo. I. k. 432. p Simeon Balinte prefekt jelentése szerint Iancu csak október 28-án érkezett Zalatnára. *Moldován* 1895. I. k. 521. p.

98 Uo. I. k. 521. p.

99 A román polgári történetírás részéről: *George Baritiu*: Parti alese din Istori'a Transilvaniei. II. k. Sibiu, 1890.; Baritiu elsősorban Iancu igazoló jelentését használta fel az események rekonstrukciójára, a későbbi román összefoglalások is az ő művét vették alapul. A szász történetírók (G. D. Teutsch, C. Göllner) megelégedtek az események rövid bemutatásával.

100 Az események első ábrázolása: *Andreas Vargyas*: Geschichte des ungarisches Freiheits Kampfes in den Jahren 1848–1849. Pest, 1869. című művében, amelynek 215. oldalán található az első képi ábrázolás. A mű magyar kiadása: *Vargyas Endre*: Magyar szabadságharcz története 1848–1849-ben. Budapest, 1879. 331. p.

101 A fekete könyv. br. Kemény István emlékiratai 1848–49-ből. Közli: *K. Papp Miklós*. *Történeti Lapok*, 1874–1875. A kiadás alapjául szolgáló kézirat már 1849-ben elkészült. (Hermann Róbert szíves közlése.) A cikksorozat könyvészeti kiadása: Ifj. Kemény István emléklapjai. Eredeti német kézirat alapján közli *Hegedűs Pál*. Budapest, 1903. Zalatnáról: 3–8. p

1863-ban jelent meg br. Kemény Gábor munkája,¹⁰² amelynek külön fejezete foglalkozik a zalatnai eseményekkel, beleágyazva azokat Alsó-Fehér vármegye 1848–1849-es történelmébe. Tárgyilagos, rengeteg adatot közlő összefoglalás. E kötetből merítettek a forradalom és szabadságharc korai történetét feldolgozó monográfiák is.¹⁰³

1884-ben Cseh Károly ismertette a történeteket a *Hazák Történelmi Közlény* 1884. évfolyamában. A szerző először összegezte a magyar olvasók számára a Nahlik-jelentés tartalmát, amely a tanulmánynak kizárólagos forrása.¹⁰⁴

A nagyenyedi *Közérdek* című hetilap 1891-ben hosszú cikksorozatban emlékezett meg a zalatnai szomorú eseményekről.¹⁰⁵ Az események leírását tekintve a hangvétele eléggé tárgyilagos, a magyar forrásokon kívül a Nahlik-jelentésre és az egykorú román visszaemlékezésekre támaszkodott.

1898-ban jelent meg Szilágyi Farkas megyei levéltáros monográfiája, amely Alsó-Fehér vármegye 1848–1849. évi történelmének teljes körű feldolgozását adja. Noha munkája a szűkebb zalatnai történésekhez többlet információt nem szolgáltat, a vármegye és a város relációjában annál többet.¹⁰⁶

A zalatnai eseményekről a XIX. század végi történeti művek többsége, ha szűk keretek között is, de megemlékezett.¹⁰⁷ Szintén e korszakban jelent meg Gracza György ötkötetes összefoglalása, amely nagy teret szentelt az 1848. évi erdélyi eseményeknek, ezen belül pedig a román–magyar polgárháborúnak. A szerző a román nemzeti mozgalom fő célkitűzését a magyarság teljes kiirtásában látja, és a szemléletéhez bőséges ikonográfiai segédanyagot, mellékleteket is szolgáltatott. A Hadtörténeti Múzeum tulajdonában lévő litográfia is az ő művében jelent meg először Magyarországon.¹⁰⁸

A két világháború közti magyar polgári történetírás nem vagy csak egészen érintőlegesen szentelt teret a zalatnai események bemutatásának. A forradalom és szabadságharc erdélyi története csak 1949 után, a marxista történetírás megszületésével került ismét reflektorfénybe. A korszakkal foglalkozó feldolgozások szerint – amelyek szerzői a Rákosi-korszak hivatalos álláspontjának is meg akartak felelni – az elnyomott és kizsákmányolt román parasztság bosszúja jogos

102 *Kemény* 1863.

103 *Köváry László*: Erdély története 1848–49-ben. Pest, 1861.; Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalom idejéből. *Szeremlei Samu*. Pest, 1867. 265–266. p.; *Horváth Mihály*: Magyarország függetlenségi harcának története. Pest, 1872. I. k. 130–133. p.; *Irányi Dániel – Charles-Louis Chassin*: A magyar forradalom politikai története. Budapest, 1989. II. k. 74–75. p. Az utóbbi nem mentes a tárgyi tévedésektől, illetve jelentősen eltúlozza az áldozatok számát. Megemlíti az eseményt: *Gelich Rikárd*: Magyarország függetlenségi harca 1848–49-ben. Budapest, é. n. I. k. 384. p.; *J. Czetz*: Bem's Feldzug in Siebenbürgen in den Jahren 1848 und 1849. Hamburg, 1850. 37. p.

104 *Dr. Cseh* 1884.

105 „Abrudbánya és Zalatna szomorú napjai 1848 és 1849-ben.” *Közérdek*, 1891. 27–46. sz.

106 *Szilágyi* 1898.

107 *Kovács* 1895. 154–155. p.; *Márki Sándor*: Az 1848–49-ik évi szabadságharc története. In: *A Magyar Nemzet Története*. X. k. Szerk. *Szilágyi Sándor*. Budapest, 1898. 165. p.

108 *Gracza György*: Az 1848–49-iki magyar szabadságharc története. I–V. k. Budapest, 1894. A zalatnai eseményekről: II. k. 405–417. p. és a 255. és 403. oldalakon található ábrázolások.

elégtétel volt.¹⁰⁹ Talán még ma is megdöbbenést válthatnának ki I. Tóth Zoltán értékelő sorai: „Októberben a felkelt bányásznép megtámadta Abrudbányát és felgyújtotta Zalatnát. Az aranyvidék népe elérkezettnek látta az időt, hogy elégtételt vegyen évszázados elnyomóin. Főként az uradalmi és bányásztiszteken állott bosszút, és elpusztította a gyűlölt kincstári kohókat, melyek annyi nyomorúságot és szenvedést hoztak rája az elmúlt időkben. Nemegyei János uradalmi igazgató és sok más kamarai tiszt is ekkor lelte halálát.”¹¹⁰

Szintén az uradalmi tisztviselőket és a vármegyei nemességet hibáztatta a zalatnai tragédiáért Trócsányi Zsolt 1956-ban megjelent alapművében.¹¹¹

Miskolczi Ambrus találóan nevezte a román népfelkelést „habsburgiánus népfelkelésnek”, hiszen a felkelők minden olyan dolog ellen harcoltak, amely megbontotta a „paraszti élettevékenység ideálisnak vélt egyensúlyát”.¹¹²

Itt azonban érdemes néhány gondolat erejéig megállni. Az erdélyi parasztság többsége, így vármegyékben élő románság számára a liberális magyar nemesség többet nyújtott, mint az összes előző kormányzat. Védtelen emberek megkínzását és legyilkolását nem lehet sem az osztályharccal, sem a paraszti életforma kihatásaival magyarázni. Ezek minden jogi és erkölcsi norma szerint emberiség elleni büntettnék minősülnek. Ha a zalatnai eseményeket a XIX. században sem tudták jogos bosszúként értékelni, akkor erre az utókor történetírása sem hivatott.¹¹³

Más irányból ugyan, de szintén elfogult véleményt fogalmazott meg Sávai János 1999-ben megjelent könyvében. A szerző véleménye szerint a nagyenyedi, zalatnai és hegyaljai mézszárlások a román értelmiségek által előre lettek kiterelve.¹¹⁴ Iancut és Dobrárt a rablás utáni vágy ösztönözte. Nemegyeit tétlenséggel vádolta, mivel semmit sem tett a Zalatna környéki románság megfélemlésére. A szerző azonban figyelmen kívül hagyott néhány fontos körülményt. Először azt, hogy a román nemzeti mozgalom jellegét nem lehet csupán negatív tulajdonságokkal körülírni. Az erdélyi románság nemzeti felkelését végső soron a nagyszebeni főhadparancsnokság hívta életre, a prefektek és tribunok Puchner proklamációja értelmében jártak el. Ismerve az érchegységi felkelések kihatásait, a zalatnaihoz hasonló eseményekkel a császári vezetésnek is számolnia kellett. Az persze más kérdés, hogy az egyes vezetők érdekeit mennyire szolgálták a vérfürdők és fosztogatások. A többségét feltehetőleg nem, hiszen számos esetben – például Abrudbánya 1848. októberi lefegyverzésénél – maguk a prefektek gondoskodtak arról, hogy a pacifikált területek lakosságát ne ériék atrocitások. Természetesen ez nem minden régióban történt így, a vezetők több helyen képtelenek voltak keretek közt tartani az általuk felszabadított erő-

109 I. Tóth 1951.; Trócsányi 1956.

110 I. Tóth 1951. 269. p.

111 Trócsányi 1956.

112 Miskolczi 1988. 1403. p.

113 Silviu Dragomir román történész szerint a mézszárlás „bosszú volt s a Horea időkre emlékeztet.” Idézi: *Egyed Ákos*: Erdély 1848–1849. Csíkszereda, 1998. I. k. 227. p.

114 Sávai 1999. 27. p. „Néhány becstelen hatalom és pénzsóvár emberi szörny elhitette a tudatlan tömeggel, hogy ölni kell...”

ket, így személyi felelősségük vitathatatlan. Az az állítás, hogy a románság vezetőinek az erdélyi magyarság kiirtása lett volna az elsődleges célja, erősen megkérdőjelezhető, korabeli dokumentumokkal sem igazolható. Gondoljunk arra, hogy a székely tábor csapatai is felégették Szászrégent, azonban a székely nemzeti mozgalom célkitűzései között nem szerepelt a szász etnikum megsemmisítése, sőt az agyagfalvi gyűlés jegyzőkönyve éppen az egyes nemzetiségek közötti megbékélés mellett tett hitet. 1848–1849-ben egy-egy nemzeti mozgalom karakterét nem egyes törvénytelen cselekedetei határozták meg kizárólag, a problémakör analízise ennél komplexebb vizsgálódást igényel.

A RÖVIDÍTÉSEK FELOLDÁSA

Levéltári források

- Bm. Eln. MOL Belügyminisztérium elnöki iratok. H 9. (1848)
Csányi lt. Magyar Tudományos Akadémia. Kézirattár. Csányi László levéltára. Másolatok. Az aradi Csányi-levéltár, pontosabban az 1849. évi országos biztosság január–június közötti iratairól készült másolatok.
- Közmunka és MOL Közmunka és Közlekedési Minisztérium.
Közlekedési. Eln. Elnöki Iratok. H 31.
Vegyes iratok MOL Vegyes Iratok. H 147.

Szakirodalom

- Bölöni Mikó Samu* *Bölöni Mikó Samu: Zalatna és Abrudbánya pusztulása 1848–49-ben.* Bölöni Mikó Samu egykorú kéziratából leírta és előszóval ellátta: *Marjalaki Kiss Lajos.* Budapest, é. n.
- Deák* 1943. *Deák Imre:* 1848, a szabadságharc története levelekben, ahogyan a kortársak látták. Budapest, 1943.
- Dr. Cseh* 1884. *Dr. Cseh Károly: A zalathnai vérfürdő. Hazánk,* 1884. I. 321–336. p.
- Dragomir* 1944. *Silviu Dragomir: Revoluàia romZnilor din Transilvani.* 1848–49. Sibiu, 1944. I–III. k.
- Documente I. k. *Revolutia de la 1848–1849 din Transilvani.* Red. *Stefan Pascu, Viktor Cherestesiu.* I. k. Bucuresti, 1977.
- Documente II. k. *Revolutia de la 1848–1849 din Transilvani.* Red. *Stefan Pascu, Viktor Cherestesiu.* II. k. Bucuresti, 1979.
- Documente III. k. *Revolutia de la 1848–1849 din Transilvani.* Red. *Stefan Pascu, Viktor Cherestesiu.* III. k. Bucuresti, 1982.
- Documente IV. k. *Revolutia de la 1848–1849 din Transilvani.* Red. *Stefan Pascu, Viktor Cherestesiu.* IV. k. Bucuresti, 1992.
- Ellenőr* *Ellenőr.* Kolozsvár. 1848. szerk. *Kövári László, Dózsa Dániel.*

- Hermann* 1999. *Hermann Róbert*: Az abrudbányai tragédia, 1849. Hatvani Imre szabadcsapatvezér és a román–magyar megbékélési törekvések meghiúsulása. Budapest, 1999.
- Heydte* 1863. *August Heydte*: Der Winter-Feldzug des Revolutionskrieges in den Jahren 1848 und 1849. Leipzig, 1863. (2. kiadás)
- Honvéd*, 1849. *Honvéd*. Kolozsvár. 1849.
- Gelich* *Gelich Rikárd*: Magyarország függetlenségi harcza 1848–49-ben. Budapest, é. n. I–III. k.
- I. Tóth* 1951. *I. Tóth Zoltán*: Paraszttmozgalmak az erdélyi érchegységben 1848–ig. Budapest, 1951.
- Kemény* 1863. *bárá Kemény Gábor*: Nagyenyednek és vidékének veszedelme 1848–49-ben. Pest, 1863.
- Kemény* 1903. ifj. *Kemény István bárá emléklapjai*. Az eredeti német kézirat szerint közli *Hegedűs Pál*. Budapest, 1903.
- Kolozsvári Híradó* *Kolozsvári Híradó*. Kolozsvár, 1848.
- Kovács* 1895. *Kovács Gyárfás*: A bányavidéki római katolikus esperesi kerület plébániáinak története. Szamosújvár, 1895.
- Kovács* 1979. *Kovács Endre*: Bem a magyar szabadságharcban. Bp. 1979.
- Kossuth Hírlapja* *Kossuth Hírlapja*. Pest, 1848.
- Kővári* 1853. *Kővári László*: Erdély földé ritkaságai. Kolozsvár, 1853.
- Közérdek*, 1891. *Közérdek*. Vegyes tartalmú hetilap. Nagyenyed, 1891. 27–45. sz.
- László Elek* 1998. *László Elek*: Egy gyulafehérvári polgárnak naplója az 1848/49. évi forradalom alatt. S. a. r. *Sávai János*. Szeged, 1998.
- MOL Magyar Országos Levéltár, Budapest.
- Moldován* 1895. *Dr. Moldován Gergely*: Románság. Politikai, történelmi, néprajzi és nyelvészeti közlemények. I. k. Nagybecskerek, 1895.
- Pap* 1868. Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez. I–II. k. Közli *Pap Dénes*. Pest, 1868.
- Rózsa – Spira* 1973. *Rózsa György – Spira György*: Negyvennyolc a kortársak szemével. Budapest, 1973.
- Sávai* 1999. *Sávai János*: Jaj Ariélnék! Zalatna, 1848. október 23. (Reinbold-hagyaték) Szeged, 1999.
- Siebenbürgens Lexikon *Siebenbürgens Lexikon*. S–Z. Wien, 1839.
- Süli* 2000. *Süli Attila*: A nemzetörség szervezése Erdélyben 1848 nyarán és őszén. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2000. 3. sz. 605–631. p.
- Szilágyi* 1898. *Szilágyi Farkas*: Alsó-Fehér vármegye 1848–49-ben. Nagyenyed, 1898.
- Trócsányi* 1956. *Trócsányi Zsolt*: Az erdélyi parasztság története. Budapest, 1956.
- Uo. *Ugyanott*
- Urbán* 1999. Gr. *Batthyány Lajos* miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. A dokumentumokat válogatta, jegyzeteket készíttette, az előszót írta *Urbán Aladár*. I–II. k. Budapest, 1999.

A LITHOGRAPH AND ITS BACKGROUND:
ZALATNA, 23–24 OCTOBER 1848

The Hungarian Military History Museum's Collection of Graphic Arts preserves a rather interesting lithograph titled „The Massacre of Runaways from Zalatna in the Fields of Preszáká.” The picture depicts a sad event of the 1848–1849 Revolution and War of Independence: on 23–24 October 1848, the enraged Romanian rebels slaughtered the defenceless civilian population of Zalatna. In the study, the author introduces the history of the Romanian movements in the Ore (Apuseni) Mountains in Transylvania; the reception of the laws of April 1848 and the unification of Transylvania with Hungary in the mining district populated predominantly by Romanians; the history of the National Guard in Zalatna; and the relations of Zalatna, a mining town populated mostly by Hungarians, with the surrounding Romanian villages. The author discusses the events of the two crucial days in detail, and assesses the personal responsibility of the leaders, too. The study also gives an account of the opinions of the eyewitnesses of the period and the historians of the succeeding generations.

EINE LITOGRAFIE UND IHRER HINTERGRUND:
ZALATNA AM 23–24. OKTOBER 1848.

In der Sammlung der bildenden Kűnste des Ungarischen Heeresgeschichtlichen Museums wird eine recht interessante Lithographie aufbewahrt: „Das Ermorden der Flűchtlinge aus Zalatna (Klein-Schlatten, heute Zlatna, Ruműnien) in der Feldmark von Preszáká.” Die Darstellung bewahrt eines der traurigen Ereignisse des Freiheitskampfes von 1848–1849 fűr die spűteren Generationen. Am 23–24. Oktober 1848 metzelten die wűtenden ruműnischen Aufstűndischen die schutzlose Zivilbevűlkerung von Zalatna nieder. Der Aufsatz stellt die Geschichte der ruműnischen Bewegungen in den siebenbűrgischen Erzgebirge, sowie den Empfang der Aprilgesetze von 1848 und der Unionsgesetze fűr Siebenbűrgen auf dem Bergbauggebiet, das mehrheitlich von ruműnischer Bevűlkerung bewohnt wurde dar. Weiterhin wird Geschichte der Bűrgerwehr von Zalatna, und das Verhűltnis zwischen der mehrheitlich von ungarischer Bevűlkerung bewohnte Bergbaustadt und der ruműnischen Dűrfer in der Umgebung auch dargestellt. Die Ereignisse der kritischen zwei Tage werden besonders detailliert behandelt, und die Verantwortung der einzelnen leitenden Persűnlichkeiten wird gewertet. Am Endes des Aufsatzes kűnnen wir uns selbst ein Bild machen darűber, wie die zeitgenűssischen Augenzeugen und wie die spűteren Geschichtsschreiber die Ereignisse bewerteten.